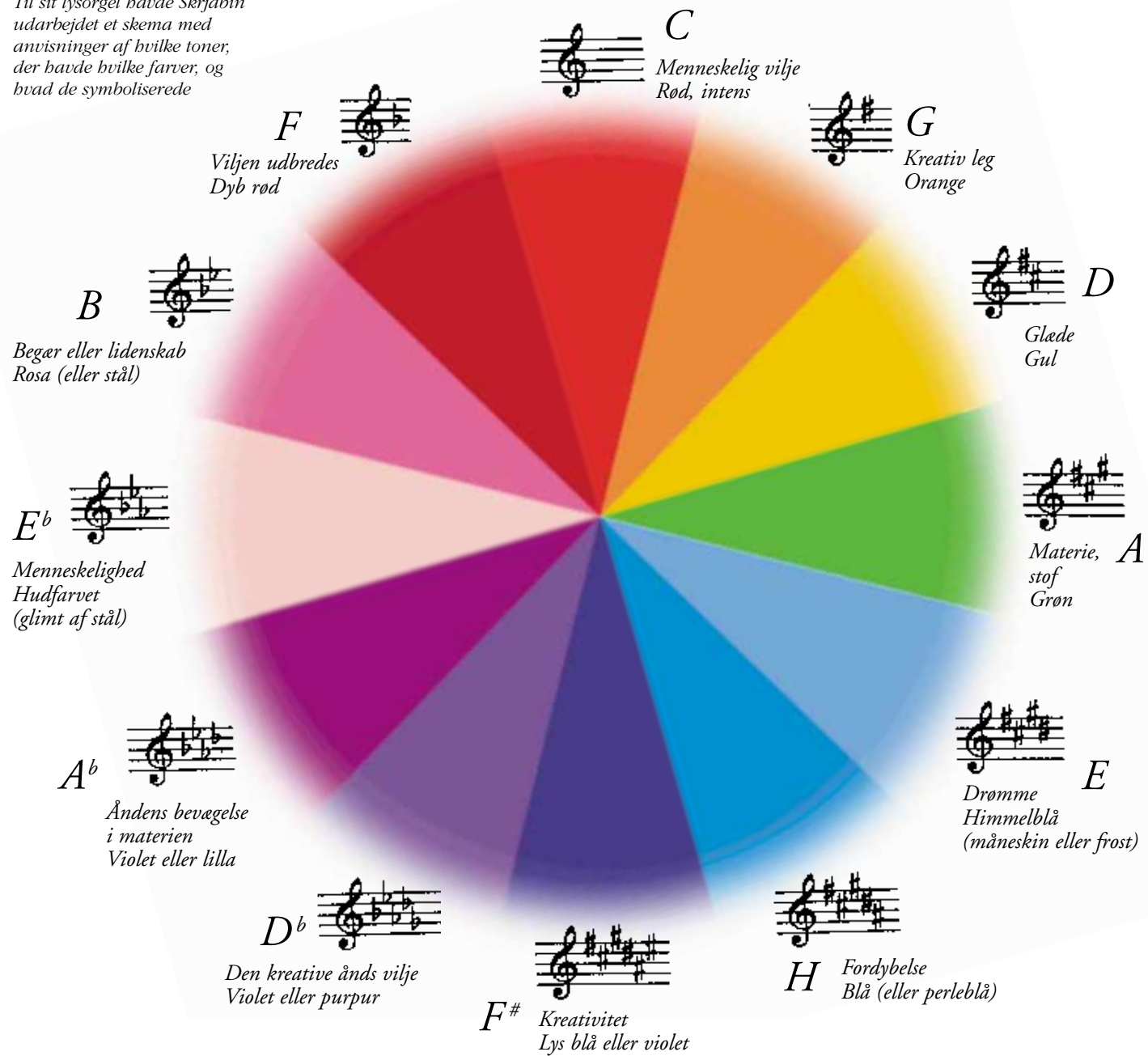

Til sit lysorgel havde Skrjabin udarbejdet et skema med anvisninger af hvilke toner, der havde hvilke farver, og hvad de symboliserede

Teosofisk musik

Af Jakob Levensen
fagredaktør, Lindhardt & Ringhoff

Russeren Aleksandr Skrjabin (1872-1915) levede kun kort. Hans værklister omfatter blot 74 opusnumre, og han skrev med mindre end en halv snes undtagelser musik med udgangspunkt i sit eget instrument, klaveret. Ikke desto mindre står han i dag som en af musikhistoriens mest spektakulære idémagere og som

langt det største navn i det heftige russiske kulturliv umiddelbart før revolutionen i 1917.

Aleksandr Nikolajevitj Skrjabin blev født den 6. januar 1872. Hans pianistuddannede mor havde studeret hos Theodore Leschetizky en af datidens allerstørste pianister, og hans far var diplo-

DR Radiosymfoniorkestret realiserer, i København og ved Salzburg Festspillene, Skrjabins *Prometheus* og *Mysterium* efter komponistens forskrifter og skitser, der bl.a. omfatter et lysorgel

mat. Moren døde allerede året efter hans fødsel, og han blev opdraget af sin bedstemor og sin tante.

Fra midten af 1880'erne begyndte Skrjabin at uddanne sig til pianist – på et tidspunkt var han klassekammerat med den et år yngre Sergej Rakhmaninov, og i 1898 blev han selv udnævnt til professor ved musikkonservatoriet i Moskva. Fra 1903 og seks år frem turnerede han imidlertid i Europa og USA efter at have forladt kone og børn til fordel for sin tidligere elev Tatjana Schloezer, hvis bror Boris i øvrigt skrev en af de første biografier om Skrjabin.

I 1905 stiftede Skrjabin bekendtskab med den teosofiske bevægelse, som blev en afgørende inspirationskilde til den stadig mere ekstatiske og profetiske side af hans sene musik. Eller rettere sagt: teosofien synes at have forløst en tendens, som allerede er til stede i hvert fald fra hans 3. Symfoni (1903-04) med undertitlen *Le poème divin (Det guddommelige digt)*, og som foldes fuldt ud i hovedværker som de seks sidste af hans ti klaversonater, orkesterværkerne *Le poème de l'extase (Ekstasens digt)* (1905-07), *Prometheus (Le poème du feu)* (Ildens digt) (1909-10) og det gigantiske, ufuldendte projekt *Mysterium*. Han døde i Moskva den 27. april 1915 som følge af en byld på overlæben.

Ekstatisk musik

Skrjabins sidste større klaverværk *Vers la flamme (Mod flammen)* (1914), som uropføres ved Torsdagskoncerten i Erik Højsgaards orkesterbearbejdelse, er typisk for den en-satsede form, han benyttede i alle sine sene, større værker. Mange af hans mindre klaverværker er stadig samlinger af elegante genrestykker i Chopins fodspor, såsom præludier, danse og etuder, ligesom han også som ung skrev en klaverkoncert i konventionel, brillant stil (1897). Men såvel alle

hans sene sonater som de to orkesterværker *Poème de l'extase* og *Prometheus* forløber mere eller mindre efter samme formel: en meditativ opladning, efterfulgt af en gradvist stærkere opladning til en afsluttende kulmination, ofte af nærmest orgiastisk karakter.

Vers la flamme er imidlertid atypisk blandt alle Skrjabins klaverværker ved alene at have en suggestiv titel og ikke referere til nogen genre overhovedet. En række mindre værker har ligesom flere af hans orkesterværker associeret til litteratur med *Poème*-titler. Der findes sågar et *Poème satanique* (1905-07).

I *Vers la flamme* er Skrjabin imidlertid for første – og eneste – gang også titelmæssigt nået frem til helt at forlade alle kendte klavergenrer. Formmæssigt har han reelt allerede gjort det i sine sidste seks klaversonater, der kun er sonater af navn. Men i *Vers la flamme* gør han det desuden helt ud i titlen.

Og endda når han også rent musikalsk længere end nogensinde før, for ikke at sige så langt som musikken overhovedet synes at kunne komme. I løbet af de blot seks-syv minutters spilletid skruer musikken sig nemlig ikke blot op til den, på dette tidspunkt i Skrjabins produktion, nærmest forudsigelige ekstase. Musikken synes også at nå sine egne ydre rammer. Det lyse, stædigt hamrende motiv til allersidst synes ikke blot at signalere den selvscenesatte forløsning, hans andre sene nøgleværker lægger op til, men nok så meget en desperation over ikke at kunne komme

videre; som er musikken et insekt, der flakser mod en elektrisk pære og uanset al sin energiudfoldelse aldrig kan nå frem til lyset selv, kun gå til grunde udenfor.

Jagten på ilden

Ilden, ekstasen, det guddommelige, mysteriet og såvel den sorte som den hvide magi synes hos Skrjabin at være flere sider af samme sag. Det er ikke for ingenting, at det sidste, korteste, men også mest ambitiøse af Skrjabins seks store orkesterværker har fået navn efter Prometheus, der i den græske mytologi stjal ilden fra guderne – *Prometheus (Le poème du feu)* (1909-10). Den oprindelige historie ender med en grusom straf over Prometheus – han lænkes til en ▶

Aleksandr Skrjabin (1872-1915)

Et af de første forsøg på at realisere Skrjabins lysklaviatur

klippe og bliver hver dag hakket i leveren af en ørn – men hos Skrjabin er det selve fremskaffelsen af ilden, musikken sætter i scene.

Det er også det tætteste, han kom på at få realiseret sin store vision om en kunst, der forener flest mulige elementer: den virtuose klaverstemme, den monumentale orkestretsats, det rituelt-mystiske i korets ordløse sang. Det hele med udgangspunktet i en enkelt, særpræget sekstone-akkord, som tillige bliver bestemmende for snart sagt al hans efterfølgende musik.

Lysklaviatur

Hvortil kommer, som værket mest radikale indslag, den på alle måder grænseoverskridende foreskrivelse af et såkaldt lysklaviatur, der i stedet for et almindeligt klavers toner skulle kunne realisere forskellige farveskalaer i overensstemmelse med musikken.

At et sådant instrument overhovedet ikke eksisterede, da Skrjabin komponerede sit værk, afskrækkede naturligvis ikke en sand visionær – til forskel fra fx Richard Wagner, der knapt et halvt århundrede forinden dog fik sine specialkonstruerede tubaer bygget, før han begyndte at komponere for dem. For Skrjabins vedkommende kan man derimod hævde, at det netop er med *Prometheus* og lysklaviaturet, han for alvor bliver utopist. Ikke blot en komponist der forsøger at realisere sine visioner i praksis, men en komponist der slet og ret forestiller sig kunst.

Når tyskeren Karlheinz Stockhausen knapt et halvt århundrede senere med

en siden meget berømt formulering talte om *nie erhörte Klänge*, aldrig før hørte klange, mente han dog kun netop hidtil ukendte klange. Men Skrjabins lysklaviatur er derimod en (visuel) forestilling, der på hans tid kun kunne være et fantasifoster, et stykke konceptkunst mange år før begrebet blev opfundet. Ligesom Prometheus jo også kun kan have haft fantasiforestillinger om ilden, før det blev muligt for ham at erobre den.

Det ufuldendte hovedværk

Skrjabins planlagte hovedværk *Mysterium* er den måske største hvide elefant i den samlede musikhistorie. Det er et projekt af kolossale ambitioner, en ufuldendt labyrint af løse skitser, som igennem komponistens sidste ti leveår udviklede sig ud over alle bredder, i hvert fald på idéplanet, og lige som lysklaviaturet i *Prometheus* mere og mere blev en forestilling om kunst, langt snarere end et kunstværk i normal, umiddelbart realiserbar forstand.

Det er også den måske mest radikale musikalske vision i vestlig musik. Et værk, hvor grænsen mellem optrædende og publikum tænkes ophævet, hvor alle mennesker er udøvende, og såvel dufte og lys som ord og toner indgår i et altomspændende, forløsende ritual. Blandt Skrjabins forestillinger om værket var

desuden, at det kunne opføres i et til lejligheden bygget tempel i Nordindien (som han selv tegnede flere skitser til).

For dog at få realiseret noget af projektet begyndte Skrjabin omkring 1913 at skrive et forspil, den kantate-lignende *Acte préalable (Forberedende handling)*, der eventuelt kunne opføres i en traditionel koncertsal. Ud over nogle tidligere operaplener blev det hans eneste forsøg på at skrive et større vokalværk og ud over korfinalen i hans 1. Symfoni og nynnekoret i *Prometheus* hans eneste værk med stemmer overhovedet. Ved hans død i 1915 var dog kun teksten så godt som færdig; af orkestermusikken forelå alene en række skitser, der først i 1970'erne blev komponeret sammen til en koncertversion af Skrjabins landsmand Aleksandr Nemtin – dog uden at selve teksten blev inddraget; ligesom i *Prometheus* synger koret uden ord.

I Skrjabins tekstforlæg beskrives indledningsvis universets skabelse, hvor Den Evige Fader dør og efterlader verden til menneskebornene, der lover at føre hans værk videre. Det mandlige og det kvindelige synger lokkende mod hinanden, og langsomt vækkes sanserne til live. Alle forenes i en mægtig hymne til livet, der via døden og skærsilden kulminerer i en genforening med Den Evige Fader. |

Se koncertoplysninger side 40

Musik for flere sanser

Skrjabins værker byggede på visionære idéer, men de praktiske problemer med realiseringen kneb det med. Derfor er der stor opmærksomhed om DR Radiosymfoniorkesrets to koncerter i hhv. Radiohusets Koncertsal (14/8) og i Felsenreitschule i Salzburg (21/8), for her vil nogle af Skrjabins idéer blive realiseret for første gang. Erik Højsgaards bearbejdelse af Skrjabins *Vers la flamme* er en uopførelse og *Prometheus* og *Mysterium* opføres efter Skrjabins forskrifter og skitser.

Publikum vil derfor få en musikalsk oplevelse for flere sanser. Koncertsalen vil være bælgmørk. Dirigenten vil være udstyret med hvide handsker og en lysende dirigentpind, så musikerne kan følge ham. Musikerne har ikke lys på nodestativerne, men skal i stedet kigge på sorte skærme (lab tops) med hvide noder. Så der er koncentreret mørkt som i en biograf.

Når de to Skrjabin-værker *Prometheus* og *Mysterium* spilles, vil orglet og en del af loftet være dækket af et lærred, og på det vil forskellige farver projiceres. Det særlige instrument lysorglet 'spiller' farverne, der relaterer præcist til node-tekstens partitur. Skrjabin forestillede sig farverne realiseret via et lysklaviatur – i dag er det en synthesizer, der på musikalsk vis betjenes som en lyspult. Det er første gang, at *Mysterium* realiseres multimedielet med lys og lyd.

40 års jubilæumssæson

Velkommen til vores jubilæumssæson

hvor orkestret og den nye chefdirigent Niklas Willén byder på stjerneoplevelser med Bo Boje Skovhus, Grigorij Sokolov, Freddy Kempf og mange andre topnavne.

Bestil den nye sæsonplan hos orkestret på telefon 74 42 61 61 eller e-mail: info@seljsymfoni.dk

Musikhuset · Skovvej 16 · 6400 Sønderborg
 Tlf. 74 42 61 61 · Fax 74 42 61 06
www.seljsymfoni.dk · info@seljsymfoni.dk

SØNDERJYLLANDS SYMFONIORKESTER

Musikken i centrum - pure and simple!

WHAT HI-FI? - Awards 2002 (UK)
 "Dette er en maskine, som vil drage dig ind i musikken. Ingen anden CD-afspiller i prisklassen kommer bare tæt på NAD: den er klart vinder af prisen "Bedste CD-afspiller køb 2002".

NAD C52 II Kun 2.299

WHAT HI-FI? - September 2002 (UK)
 "Denne forstærker er fantastisk musikalsk. Uanset hvilken type musik du spiller på CD20BEE, får du utrolig meget for pengene. Vi er på vej mod et punkt, hvor NAD "sklder" på hele hi-fi markedet i prisklassen". "Årets forstærker 2002".

NAD C320BEE Kun 2.999

Hi-Fi klubben
 Ganske almindelige entusiaster

Hi-Fi Klubben - København N, Åboulevarden 56-58, tlf. 35 36 40 00 - Frederiksberg, Q1 Kongensvej 178, tlf. 38 10 10 - Århus, Amagerbrogade 161, tlf. 22 58 22 58 - Kongens Lyngby, Lyngby Hovedgade 27, tlf. 45 87 78 87 - Hillerød, Østergade 1, tlf. 45 76 76 71 - Helsingør, Brønnebræde 7, tlf. 49 21 05 07 - Hillerød, Møllebræde 4, tlf. 48 25 22 22 - Slagelse, Kongensgade 4, tlf. 58 50 09 24 - Roskilde, Fingervedgade 12, tlf. 46 25 82 11 - Odense, Oude Sanktomasvej 46, tlf. 66 11 30 45 - Sønderborg, Jernbanesti 4, tlf. 74 43 05 06 - Herning, Østergade 31, tlf. 97 22 50 19 - Kolding, Søndergade 32, tlf. 75 50 53 00 - Vejle, Nordbrogade 5, tlf. 75 93 50 00 - Århus, Europaparken 4, tlf. 86 13 99 11 - Århus, Hørringgade 55, tlf. 86 19 30 00 - Randers, Sct. Mårtensgade 1, tlf. 86 41 55 11 - Aalborg, Møllebro 56-58, tlf. 98 12 16 11 - Online, tlf. 70 10 41 34 - www.hifiklubben.dk